

Academici en de Witte Mars

Voor een geëngageerde afstandelijkheid

Jan Van Bavel

Socioloog - FWO - KUL

Waar zitten de 'intellectuelen', vroeg men zich af na de Witte Mars. Eén jaar later

becommentarieert Jan Van Bavel de feiten en zoekt de plaats van de 'intellectueel'.

Naar aanleiding van de maatschappelijke beroering rond 'de affaires' in de Belgische politieke wereld, en meer bepaald naar aanleiding van het weinig georganiseerde, maar ongekend massale straatprotest na de zaak-Dutroux, werden sociale wetenschappers de wacht aangezegd. Uiteraard kunnen sociologen onmogelijk de ingenieurs van het samenleven zijn, noch "de geneesheren van de samenleving", maar van hen mag toch minstens een getrainde vinger aan de maatschappelijke pols verwacht worden? Het maatschappelijk klimaat mag dan zo mogelijk nog moeilijker voorspelbaar zijn dan het weer, stormen als het spontane scholierenprotest na het vermaledijde spaghetti-arrest en de daarop volgende Witte Mars zouden toch minstens post factum een verklaring, zoniet een verhelderende duiding moeten krijgen van sociale wetenschappers. Zij speelden echter een opvallend onbeduidende rol in de publieke debatten van het najaar van 1996. Hebben zij het te druk met hun onderzoek naar het geslacht der engelen?

In progressieve media hoor je nogal eens een roep om meer engagement van menswetenschappers in maatschappelijk brandende kwesties als het politieke klimaat na de affaires (Cools, Agusta, Dutroux). Ook academici moeten nu maar eens kleur bekennen, of toch minstens hun nek uitsteken, luidt het. Dat zij eindelijk hun 'ivoren toren' verlaten en, met een (progressieve) politieke diagnose als uitgangspunt, mee naar

'oplossingen' zoeken. De 'linkse intelligentsia' wordt aangemaand partij te kiezen voor de nieuwe, mondige burger in plaats van zich te verschuilen achter een eindeloze, koude, botte, vrijblijvende en in dat opzicht gemakkelijke afstandelijkheid. Een afstandelijkheid die er de facto toch maar toe leidt dat alles bij het (kwade) oude blijft.

Dat laatste standpunt zorgde het voorbije jaar in de schaarse linkse media een paar keer voor agressieve en allesbehalve democratische aanvallen op "ingedommelde kamergeleerden". Ik geef één voorbeeld. Dirk Diels en Wim Van Rooy bepleitten in *De Morgen* van 12 november '96 een "dreyfusiaanse" definitie van de intellectueel, namelijk de "academicus of kunstenaar die zich in de publieke ruimte werpt om te debatteren". "Na Zwarte Zondag was er een deel van de artistieke elite dat de kans schoon zag om meer geld te eisen voor de Kunst, terwijl het ondertussen een taal en een code hanteerde, die het volk buiten het circuit hielden. Een ander deel encanailleerde zich heel even door een petitie te ondertekenen (...) maar sliep dan genoeglijk weer in (...). En nog weer een ander deel schreef een establishmentgetrouw discours uit en wilde de burger opzadelen met een conservatieve deugdenethiek. (...) Dat mag ons niet verwonderen omdat er in Vlaanderen nauwelijks echte onafhankelijke intellectuelen zijn". En verder: "Onze gemeenschap (...) heeft de intellectuelen die het verdient en

een artistieke elite die egotrippend door het leven gaat, al zijn er natuurlijk uitzonderingen. Ook hier moeten we namen noemen: Tom Lanooye, die meer politiek doorzicht heeft dan vele in de politiek gepokt en gemazelde politici; een filosoof als Ronald Commers, die precies heeft ingeschat hoe de politiek (en zij niet alleen) een broertje dood heeft aan weerbare burgers (...); een socioloog als Bundervoet die nog enige affiniteit heeft met het reeds lang begraven strijdsyndicalisme (...). De auteurs van deze tirade presenteren zichzelf als "De kleine Republiek der Weerbaren". Ik mag hopen dat hun republiek er evenmin komt als die van het Vlaanderenland van het Blok. Ze belooft inderdaad even weinig democratisch te zijn als die ter extreem rechterzijde. Want nergens, ook niet in de niet geciteerde stukken tekst, worden de tegenstrevers met argumenten bekampt, ondanks de gedeelde progressieve signatuur van die opponent. Ik schrijf 'ondanks', omdat juist een zekere mate van linkse impliciete consensus een hoffelijk debat zou kunnen vergemakkelijken. Maar het blijft bij een tirade, een theatrale of retorisch uitgesproken en vermanende omhaal van woorden. Aan Kris Deschouwers ironische reactie, enkele dagen later in *De Morgen* (14 november '96) heb ik niets toe te voegen: "Een onafhankelijk denkend intellectueel is iemand die het vooral niet in zijn hoofd durft te halen een ander standpunt dan het standpunt van Diels en Van Rooy te verdedigen. Hun concept van 'onafhankelijkheid' doet daarom een heel klein beetje aan Stalin denken".

Maar wat te denken van de oude oproep tot maatschappelijk engagement tout court. Mag van een socioloog verwacht worden dat hij of zij zich in de publieke ruimte buiten de wetenschap werpt om te debatteren? Is dit een legitieme rolverwachting voor sociologen? Vraag is wat maatschappelijk engagement betekent. Vaak schuilt achter de roep om meer maatschappelijk engagement een monocentrische visie op onze maatschappij. Met 'maatschappelijk' wordt dan eigenlijk 'politiek' bedoeld. Het hoogmoderne samenleven is echter door en door pluricentrisch.

Engagement impliceert een zekere verbintenis: via stellingname verbindt de geëngageerde

zich aan of met één of andere brandende, maatschappelijke zaak, zij het politiek, artistiek, economisch, religieus of anderszins. Zich engageren impliceert niet noodzakelijk de kaart van één van de voorhanden zijnde partijen trekken. Het gaat hem veeleer om het uitsteken van zijn nek en om het schuwen van vrijblijvendheid. De roep om engagement van sociologen i.v.m. het huidige politieke klimaat zou dan kunnen begrepen worden als een dwang tot kleur bekennen. Sociologen zouden zich achter de kar moeten spannen van één van de partijen die in de context van het voorliggende conflict geconstrueerd worden. Vóór de mondige burger dus en tégen de wereldvreemdheid van de magistratuur en/of tégen de navelstarende, enkel 'partijpolitieke spelletjes spelende' politiek. Ofwel: de verdediging opnemen van de voor de rechtsstaat zo fundamentele scheiding der machten en dus reageren tégen de partijpolitieke benoemingen en inmengingen; of waarschuwen voor de gevaren en de terreur van het straatgerecht.

Er zijn inderdaad sociale wetenschappers die hun engagement op deze politieke manier invullen. Luc Huyse is een in de massamedia prominente voorbeeld, al gebeurt het kiezen van partij in heel wat meer genuanceerder termen dan die ik zo-even gebruikte. Huyse is ook in dit opzicht een interessant voorbeeld, omdat zijn publicaties een niet te verwaarlozen rol hebben gespeeld in de constructie van de partijen die in het geding zijn. De 'nieuwe burger' maakte zijn entree al in *De verzuiling voorbij*, maar was vooral in *De politiek voorbij* het hoofdpersonage. Huyses publicaties getuigen van een dubbel engagement. De analyses leverden in eerste instantie een bijdrage aan de definitie van de situatie - al gaan de oorspronkelijke analyses na publicatie vaak een leven leiden waar de geestelijke vader dan geen vat meer op heeft. In tweede instantie ontvouwt Huyse zijn visie op wat in de gegeven omstandigheden te doen valt.

Deze heldere vorm van engagement valt alleen maar toe te juichen. De verdedigde standpunten worden beargumenteerd met inzichten verworven via en dankzij de rol in het academisch veld. Maar de academische positie zelf wordt niet misbruikt als pseudo-argument; de

stellingen worden geen kracht bijgezet door ze een wetenschappelijk karakter toe te schrijven of door het gezagsargument 'van-de-hand-van-een-professor' uit te spelen. De argumenten staan op zichzelf. Op die manier betekent de bijdrage van de academicus een verrijking van het maatschappelijke debat. Niet in de betekenis van een openbaring van 'de wetenschappelijke waarheid', maar in de zin dat een nieuw, ander en vooral overdacht licht op een brandende kwestie wordt geworpen; of dat een problematiek überhaupt gaat oplichten als zijnde een brandende kwestie.

Helaas zijn niet alle concrete invullingen van politiek engagement door academici even verrijkend voor 'het' openbare debat. Toen de affaire-Dutroux volop woedde, vielen in kranten en op radio en TV ook stemmen te horen van 'geëngageerde sociologen' die zich zondermeer positioneerden in de reeds bestaande oppositie machtselite contra 'het gewone volk', zonder argumenten toe te voegen aan het spel van woord en wederwoord. Een voorbeeld vormen de interventies van Jan Bundervoet. Zijn bijdrage aan het maatschappelijke debat beperkte zich uiteindelijk tot een oproep tot actie. Op zich kan daar geen bezwaar tegen zijn. Integendeel: agitatie en actie zijn nodig in het politieke spel. Een (parlementaire) democratie houdt heel wat meer in dan de verhoopte hoffelijke uitwisseling van woord en weerwoord. Met een woordcultuur alleen werkt *het niet - democratie houdt bijvoorbeeld ook het stakingsrecht in*, en dus ook de uitoefening van 'harde' macht. Het punt is dat de gemediatiseerde academische positie op deze manier dubbel misbruikt dreigt te worden: verkeerd en zinloos gebruikt omdat de rol als wetenschapper inhoudelijk irrelevant is voor de oproep tot verzet - de oproep had evengoed door een vakbondsman, advocaat, priester, bankbediende of chirurg geformuleerd kunnen worden, want er werd helemaal niet verwezen naar ideeën of onderzoeksbevindingen van (sociaal-)wetenschappelijke origine - maar ook misbruikt in de zin dat de formele positie van de wetenschapper op die manier de oproep ten onrechte een gezagvol gewicht geeft - al moet het maatschappelijk gezag van de sociaal-wetenschappelijke stem uiteraard niet overschat worden.

De wetenschappelijke waarde van een werk of oeuvre kan per definitie niet bepaald worden buiten het wetenschappelijke systeem. De uitspraak dat het oeuvre van socioloog X of Y maatschappelijk irrelevant is, is buiten vaag en onduidelijk in elk geval ook letterlijk nietszeggend over het wetenschappelijk gehalte van dat oeuvre. Het moge overigens duidelijk zijn dat de wetenschappelijke agenda maar beter niet bepaald wordt door de actualiteit die de massamedia construeren. Dan kan het wetenschappelijk systeem even goed meteen opgedoekt worden en kunnen de ex-wetenschappers zich beter rechtstreeks affiliëren met de studiedienst van deze krant, die omroep of gene politieke partij. Waarin zou het extra van wetenschap dan nog kunnen liggen, buiten in de systematiek en de rigourosheid van de methode?

Het valt dus te hopen dat sociaal-wetenschappelijke inzichten op wat er maatschappelijk aan de hand is niet louter de al bestaande visies reproduceren en legitimeren door ze te voorzien van het (kwaliteits)label 'wetenschappelijk'. De theorieën die sociologen over het samenleven ontwikkelen en voor de massamediale microfoon pogen te vertalen, kunnen enkel dan een democratische verrijking betekenen, als ze niet herhalen wat al de ronde doet. Zinvol maatschappelijk engagement vanuit de sociologie veronderstelt dus dat die wetenschap de kans krijgt zich als *wetenschap autonoom te ontwikkelen*. Afstandelijkheid en engagement gaan op die manier hand in hand.

In *De Morgen* van 28 oktober '96 verweet rechtsfilosoof Fernand Tanghe "menswetenschappers" dat "zij menen in de huidige context afstand te moeten nemen van het volk". Hij herhaalde het in zijn boek *Het spaghetti-arrest*: "Vanuit hun interplanetair observatorium beoordelen ze in alle objectiviteit het gewriemel van de massa, registreren ze precies wat er leeft en roert onder het volk, en ontmaskeren ze vooral zijn naïviteit, zijn kinderlijke illusies. Een knap staaltje van dat soort objectivering was het verhaal van een socioloog in het BRTN-radionieuwsmagazine *Actueel* daags na de Witte Mars: je moet er geen uiting in zien van de nieuwe mondige burger; het was een primitief zuiveringsritueel, een

archaische reactie die veeleer thuishoort in een verleden. (...) Hoe zouden intellectuelen reageren op dergelijke objectiverende analyses van henzelf?"

Het valt moeilijk in te zien hoe menswetenschappers afstand zouden kunnen nemen van "het volk". Behoren zij zelf dan niet tot dat volk? Wie behoort er dan wel toe? Enkel de niet-telang-doorgeleerden plus de intellectuelen die waarlijk 'de stem van het volk' vertolken? Maar wat zegt die stem dan? Dat de mogelijkheid van vervroegde invrijheidstelling afgeschaft moet worden? Of veeleer dat het gerechtelijk apparaat zich moet moderniseren en meer oog moet hebben voor de positie van het slachtoffer? Dat de enige effectieve remedie tegen zware criminaliteit als die van Dutroux de herinvoering van de doodstraf is? Dat er meer parlementaire controle moet komen op de werking van de politiediensten en het gerecht? Dat het gedaan moet zijn met het politiek cliëntelisme of dat politici dichter bij 'de burger' zouden moeten staan, of de 'mondige' burger dichter bij de politici? En wie mag er aanspraak op maken objectief 'de stem van het volk' te verwoorden? Nee: ook sociale wetenschappers kunnen geen afstand nemen van het volk; zij beschikken niet over een interplanetair observatorium. Fernand Tanghe maakt zich schuldig aan de objectivering die hij zelf louter retorisch aanklaagt; hij construeert een totaal onhoudbaar want homogeen en objectivistisch beeld van "het volk".

Het valt dan ook moeilijk in te zien wat er objectiverender is aan de interpretatie van de Witte Mars als een collectief zuiveringsritueel dan aan de stelling dat in die betoging de stem van de 'mondige burger' sprak. (Beide interpretaties sluiten elkaar trouwens helemaal niet uit: ook mondige burgers kunnen zuiveringsrituelen hebben - rouwrituelen bijvoorbeeld). Het staat iedereen vrij de ritueel-interpretatie aan te vechten, maar Tanghe vecht niet zozeer de stelling aan, dan wel het simpele feit dat ze geponeerd wordt. Vanuit democratisch oogpunt is dit allerminst verdedigbaar. De analyse die de auteur zelf tot de zijne heeft gemaakt wordt tot onaanvechtbare doxa verheven: ze behoeft geen verdediging met argumenten meer; afwijkende stellingen kunnen

worden verworpen op grond van het loutere feit dat ze de doxa tegenspreken. En wat ronduit verontrustend is: mensen met een afwijkende, entartete visie worden zondermeer buiten 'het volk' geplaatst.

In de luwte van het Nederlandse *De Groene Amsterdammer* (11 december '96) ontmaskert Rudi Laermans terecht de fictie dat het opmerkelijke massale karakter van de Witte Mars afdoende geïndiceerd kan worden als tekenend voor het opbloeiende politieke engagement van 'de nieuwe burger'. Minstens even belangrijk, zo niet belangrijker, zijn bepaalde populaire fantasmas over de ondeugdelijke handel en wandel van machthebbers, fantasmas die hand in hand gaan met een moralisering van het politieke discours. "Waar draait het in nuce om? De Belgische politici wordt enerzijds en soms al te manifest gebrek aan moraliteit aangewreven - een al te grote buigzaamheid in de omgang met macht of geld. En anderzijds zouden ze zich al te sterk van het alledaagse leven hebben verwijderd - van de zorgen, angsten en verlangens van de modale burger". Perscommentaren en onthullingsjournalistiek hebben tot deze moralisering van de politiek bijgedragen. Concreet valt het op "hoezeer de onthullingen cirkelen rond sex & drugs - rond seksuele transgressies (overspel, homoseksualiteit, groepsseks) enerzijds, en rond alcoholisme, eventueel ook andere vormen van roesbeleving anderzijds". Hier ligt een al te vaak veronachtzaamde (psycho-analytische) sleutel tot de massale collectieve verontwaardiging: de deelnemers aan de Witte Mars zuiverden als het ware de smet van hun jaloezie door collectief hun morele superioriteit te manifesteren: "De aangeklaagde machthebber lijkt - ik zeg: lijkt, want we bevinden ons hier in het domein van de fantasie - zich een permisiviteit te kunnen permitteren die z'n onderdanen tegelijk zelf wensen maar sociaal niet (kunnen) willen. Zijn overtredingen schijnen een toegang tot een geheim, ja pervers genot in te houden dat ons is ontzegd. Kortom, de machthebber geniet (van) iets wat wij niet genieten (...). De genotsbalans wordt dan alsnog hersteld door het eigen morele gelijk te genieten".

Het probleem met deze analyse is dat ze wél relevant en pertinent, maar niet weerleg- of

tegensprekbaar is, althans niet door betrokkenen. Het kan zijn dat het jaloezie was die mij op 20ste oktober van vorig jaar naar Brussel dreef, maar dan moeten die gevoelens zich in elk geval in mijn onderbewustzijn hebben opgehouden. Hetzelfde geldt, vermoed ik, voor de eventuele (fantasmatische?) afgunst van mijn medebetogers. Over de gegrondheid van de psycho-analyse zelf van 'het genot van België' spreek ik me dus verder niet uit. Maar de conclusies die eraan worden gekoppeld, zijn wél discutabel.

Laermans' betoeg depolitiseert de Witte Mars op een dubbele manier. Niet alleen maakt de onweerlegbaarheid van de psycho-analytische interpretatie een politieke discussie onmogelijk - een discussie over de politieke implicaties van de massale optocht, over de eventuele beleidsconclusies die er uit zouden kunnen worden getrokken; Laermans interpretatie ontpolitiseert de Mars zelf ook en expliciet. Zijn aanknopingspunt ligt voor de hand en is al in talloze (pers)commentaren geformuleerd: "De betogers formuleerden paradoxaal genoeg geen politieke eisen, integendeel zelfs: politieke slogans werden nadrukkelijk geweerd. Het valt gemakkelijk in te zien dat als die wél waren toegelaten, de schijnbare homogeniteit - en a fortiori ook de impact - van de betogende massa zou zijn gebroken. Alleen de consensus van het zwijgen verhinderde dat meningsverschillen aan het licht kwamen". Laermans ziet in dit opschorten van meningsverschillen een democratisch deficit: "Hoe valt dit te rijmen met een politiek-democratische interpretatie van de Witte Mars? Want is juist dat niet ook democratie: het partijpolitiek organiseren en kanaliseren van de pluraliteit aan overtuigingen, en vervolgens de discursieve strijd binnen regering en parlement? De deelnemers aan de Witte Mars weigerden de dissensus die fundamenteel is voor het democratisch spel; hun handelen desondanks als een daad van burgerschap, dus politiek interpreteren, is enkel mogelijk door de voor de democratie constitutieve afwezigheid van consensus niet ernstig te nemen".

Terecht maar ietwat overbodig wordt de fictie 'ontmaskerd' dat 'de mondige burger' al betogend een duidelijk identificeerbare, politieke eis verwoordde, of dat de massale opkomst een sig-

naal zou zijn van de (her)ontwaakte, wakkere burger. Maar het psychologische verhaal van zelfgenoegzame morele verontwaardiging is minstens even fictief: de betogende massa krijgt één (massa-)psychologie toegeschreven en wordt op die manier totaal gede-individualiseerd. Dat is niet alleen onhoudbaar, maar sluit ook individuele, sociaal-reflexief beargumenteerde en beliste deelname aan de betoging uit. De verwijzing naar partijpolitiek en parlement is ook al hoogst bizar in de context van de overige argumentatie. Een politieke partij, en nota bene vooral in zijn publieke manifestatie in het parlement, is een plaats bij uitstek waar interne meningsverschillen worden opgeschort en niet zelden de kop in worden gedrukt. Ik zie dit de facto als één van de definiërende elementen van een partij: over de interne dissensus wordt publiekelijk gezwegen om dát waarover we het wel eens zijn tegenover externe dissensus des te krachtiger te kunnen verdedigen.

Het (tijdelijke) verzwijgen van interne meningsverschillen lijkt me ook van betogingen een nogal evident kenmerk. Ik was er me, net als mijn mede-betogers in de Witte Mars, grondig van bewust dat ik me enkel met een niet-identificeerbaar deel van mijn medebetogers politiek zou kunnen identificeren. Dat wij tussen Brussel-Noord en -Zuid (ondanks de zee van tijd) de discursieve strijd weigerden aan te gaan over wáár de verantwoordelijkheid lag voor het falen waar tegen wij protesteerden en over wát er te doen staat 'opdat het nooit meer zou gebeuren', was in dat opzicht een politiek-strategische zet. 'Wij' wisten het ook niet en masse, al hadden velen daarover zonder twijfel een mening. Onze sprakeloosheid was niet onbestemd, maar bedoeld als 'een krachtig signaal' van de geregeerden aan het adres van de regeerders. Wat de betogers deelden was de vrees dat achter het falen van enkele gerechtelijke onderzoeken naar de verdwijningen van kinderen, een grondiger falen van onze staatsapparaten schuilt (wat de oorzaken van dát falen dan ook moge wezen). Dat juist het mislopen van déze onderzoeken, en bijvoorbeeld niet die rond de Bende van Nijvel of de moord op André Cools, zoveel mensen uit de luie zetel kan halen, heeft zonder twijfel te ma-

ken met de betrokkenheid van 'onze kinderen'. Kinderen zijn krachtige en politiek hoogst wer- vende symbolen van onschuld, weerloosheid en breekbaarheid. Dit impliceert dat geen daad als moreel verwerpelijker wordt beschouwd dan kinderschennis. De interpretatie van de Witte Mars als zuiveringsritueel ligt in het verlengde van deze gedachtengang. Maar daarmee is de Witte Mars allerminst een a-politieke, onbestemde betoging. Het ritueel was niet gericht aan het adres van hemelse goden of helse demonen, maar aan dat van de wereldse politici.

Al té wereldse politici? Richtte de verontwaardiging zich op de morele verdorvenheid van de privé- en canapé-politieke levenswandel van onze regeerders? Luidde minstens één van de impliciete boodschappen dat de politieke, administratieve en juridische corruptie een gevolg is van de ontaarde levenswandel van (zakkenvullende) gezagsdragers? Waarschijnlijk wel. Maar daarmee vervalt geenszins het politieke karakter van de Witte Mars. Er zit dan duidelijk een politieke vlieg aan de lamp. Politologen lezen straatmanifestaties in de context van een parlementaire democratie al lang als tekenen van een legitimiteits- tekort. Naar aanleiding van 'de affaires' deed Luc Huyse die aloude analyse recent nog eens over in een column in *De Morgen*: de huidige politieke crisis betreft in de eerste plaats de legitimiteit van de huidige politieke constellatie en niet zozeer zijn daadkracht (zie ook zijn boek *De lange weg naar Neufchateau*). Of die crisis nu in moralistische termen beschreven wordt of in andere categorieën, verandert niets aan zijn politiek karakter: hij vraagt om politieke antwoorden. Of het aftreden van politicus A of B, betrokken in affaire X en duister zaakje Y, veel zoden aan de dijk zal brengen, is maar de vraag. De politieke logica wil dat enkel een flinke electorale aard- schok (op zijn Antwerps?) één en ander serieus in beweging kan zetten. Het gemoraliseer van de voorbije maanden in kranten en weekbladen over 'onze politieke kaste' helpt in geen geval. Feit is dat aan cafétogen, op familiefeesten en in de trein, tram en bus politici volop gestenigd worden, ook door mensen die in het volle besef zijn van hun eigen zonden. Is deze (schijnheilige) morele veroordeling dan a- of anti-politiek? Ik

denk van niet. Al is het dan niet zo dat 'de macht' geconcentreerd ligt in de handen van de formele politiek en zijn formeel verkozen politici, dan neemt dat nog niet weg dat in de loop van een historisch proces van staatsvorming een aantal essentiële machtsattributen wel degelijk door (een machthebbend deel van) de bewoners van een grondgebied zijn 'afgestaan' aan de regeerders, en die attributen liggen nog steeds in de handen van die laatsten. Het staatsmonopolie op het gebruik van geweld is zo een al te vaak veronachtzaamd machtsattribuut. Moderne mensen zijn het als een vanzelfsprekend onderdeel van hun burgerschap gaan zien dat zij de automobilist die hun kind dodelijk aanrijdt, niet ter plekke trachten om te brengen. Zij gaven het recht uit handen. Nochtans is dat niet vanzelfsprekend. Het is een onderdeel van wat historisch socioloog Norbert Elias "het civilisatie- proces" noemde, een proces van driftbeheersing. De afhankelijkheidsnetwerken bereikten in de loop van de vroege moderniseringsgeschiedenis een dermate grote dichtheid, dat een verhoogde zelfdiscipline vereist werd om het samenleven draaglijk te maken en te houden. Ook het in- en opvoeren van de fiscale lasten kan in die context van verafhankelijkheid begrepen worden.

In parlementaire democratieën mag die machts- en geldafstand dan wel formeel gelegitimeerd zijn door de in de grondwet voorziene procedures, dat garandeert nog geen onherroepelijke, substantiële legitimiteitserkenning. De nationale regeerders zijn niet meer diegenen met de grootste, sterkste en best uitgeruste krijgers, noch is hun positie verzekerd in een door god voorziene kosmische orde. De macht van de gezagsdragers, hun bevoegdheid om belastingen te innen en recht te spreken, is in een parlementaire democratie uiteindelijk een vertrouwens- kwestie. Is dat vertrouwen geschonden, dan wordt de democratie desnoods op straat 'uitgevochten' - en dat valt in elke politieke geschiedenis bij momenten heel letterlijk te nemen. In de zaak-Dutroux is er sprake van een symbolisch zeer geladen vertrouwenscrisis. Deze keer sluit ik me aan bij de analyse van Frans Verleyen: "Het oudste taboe is doorbroken: schennis van kinderen. Maar het volk heeft ook vernomen dat ho-

gerhand, het gezag, de autoriteiten, de zaken hebben veronachtzaamd. Het heeft correct aan-gevoeld: onze maatschappij heeft geen vaders meer. (...) Een maatschappij waarin het gezag en alle gezagsvormen onbetrouwbaar zijn. (*De Stan-daard Magazine*, 20 december 1996). 'Het volk', gewoon een andere term voor zij die niet de wetten van het land (kunnen) schrijven, het volk heeft van de politieke elite nooit verwacht dat hij 'een van ons' zou zijn. Voor hem, die 'ons' geld en geweld in handen heeft, gelden morele maat-staven die ('helaas') niet de onze zijn. De rege-rende positie is maar gelegitimeerd als de politi-cus letterlijk een edelachtbare excellentie is - wellicht niet toevallig de oude, Nederlandse titu-latie voor wethouder en minister. Van de verko-zene wordt verwacht dat hij 'boven' de kiezers staat. Waarom anders die machtsafstand? Wie edelachtbaar en excellent mag heten en wat een betere coördinatie dan wel mag inhouden, zal uiteraard voorwerp zijn van aanhoudende sym-bolische strijd. Nieuwe burgers zijn er altijd ge-weest en zullen altijd komen; de burgers van vandaag zijn die van gisteren niet en zullen hun ongenoegens over 'verdorven regeerders' op an-dere manieren en via andere kanalen uiten. Ook hun opvattingen over wat gezond en rot is, ver-anderen, dat is inherent aan de sociale dynamiek van de strijd om de symbolen.

Deze morele symboliek maakt vooralsnog on-verkort deel uit van het politieke systeem. Dat neemt niet weg dat dit moralistische gehalte van de politiek vanuit universalistisch standpunt ver-werpelijk is, wanneer het leidt tot definiëring van burgers die niet de dominante moraal aanhangen als niet achtbaar en dus uit te sluiten uit het poli-tieke proces (als verkiesbare of kiesgerechtigde). Laermans herinnert in het geciteerde artikel aan de zuiverheidsterreur die bij de Franse Revolutie volgde op de afkondiging van de mensenrech-ten, een terreur die leidde tot een permanent we-derzijds wantrouwen. Het hanteren van een di-rect moreel discours brengt in de politieke arena inderdaad geen zoden aan de dijk; dáár ligt aller-minst een (begin van) oplossingen voor de hui-dige legitimiteitscrisis. Het beruchte spaghetti-arrest kan geen argument zijn voor minder lega-listisch formalisme, ook niet als dat arrest inder-daad illegitiem geacht wordt maar formeel-juri-disch juist. Meer moralisme en minder forma-lisme zou ons (terug)voeren naar een particula-ristisch rechtssysteem met in de huidige maat-schappelijke configuratie nog meer maatschappe-lijk ongenoegen. Zeker niet minder, maar andere en betere formules worden gevraagd van onze wetgevers. Ook wat dit betreft blijft alles altijd hetzelfde: alles wordt altijd anders.